

OBSAH

PŘEDMLUVA K DRUHÉMU VYDÁNÍ (7)

NĚKOLIK POZNÁMEK K USPOŘÁDÁNÍ (7)

PŘEDMLUVA K PRVNÍMU VYDÁNÍ (33)

Úvod

PROBLEMATIKA

Rozvoj společenské dělby práce, všeobecný nástin jevu. Z čeho pochází problém: Máme se oddat pohybu, nebo mu máme odolávat; otázka mravní hodnoty dělby práce.

Nejistota mravního vědomí v tomto bodu; simultánně předkládána protikladná řešení. Metoda, jak tuto nejistotu ukončit. Studovat dělbu práce pro ni samotnou. Rozvržení knihy (39)

KNIHA I

FUNKCE DĚLBY PRÁCE

KAPITOLA I

METODA K URČENÍ TĚTO FUNKCE

Význam slova *funkce* (49)

I. Funkcí dělby práce není přivodit civilizaci. (50)

II. Příklad, kdy je funkcí dělby práce podnítit vznik skupin, které by bez ní neexistovaly. Hypotéza, že stejnou roli hraje ve vyšších společnostech, že je hlavním zdrojem jejich soudržnosti. (53)

- III. Abychom mohli tuto hypotézu ověřit, musíme srovnat společenskou solidaritu, jejíž zdroj je v jiných druzích solidarity, prostřednictvím právních předpisů; kolik je tříd těchto předpisů, tolik je forem solidarity. Klasifikace právních předpisů: předpisy s represivní sankcí; předpisy s restitutivní sankcí. (61)

KAPITOLA II

MECHANICKÁ SOLIDARITA NA ZÁKLADĚ PODOBNOSTÍ (67)

- I. Vztah společenské solidarity, jemuž odpovídá represivní právo, je ten, jehož porušení konstituuje zločin. Poznáme, jaký je tento vztah, pokud zjistíme, v čem je podstata zločinu. Základní znaky zločinu jsou takové, které se nacházejí všude, kde existuje zločin, bez ohledu na sociální typ. Jediné společné znaky zločinu, které byly jako takové uznány, jsou: 1. zločin uráží city, které mají všichni normální jednotlivci v dané společnosti; 2. tyto city jsou silné; 3. tyto city jsou vymezené. Zločin je skutek, který se dotýká silných a vymezených stavů kolektivního vědomí; přesný význam tohoto tvrzení. Zkoumání případu, kdy je přečin stanoven nebo přinejmenším zhoršen aktem vládního orgánu. Omezení tohoto případu na předchozí definici. (67)
- II. Ověření této definice; pokud je přesná, musí brát v úvahu všechny znaky trestu. Určení těchto vlastností; 1. je to reakce vášní s odstupňovanou intenzitou; 2. tato reakce pramení ze společnosti; vyvrácení teorie, podle které je soukromá pomsta původní formou trestu; 3. tato reakce se vykonává prostřednictvím ustaveného orgánu. (79)
- III. Tyto vlastnosti mohou být odvozeny z naší definice zločinu: 1. každý cit, který je silně uražen, mechanicky determinuje vášnivou reakci; užitečnost této reakce pro udržení citu. Kolektivní city, byť i nejsilnější možné, determinují reakci stejného druhu, a to tím silnější, čím jsou intenzivnější. Vysvětlení domněle náboženského charakteru odčinění; 2. Kolektivní charakter těchto citů vysvětluje společenský charakter této reakce; proč je užitečné, aby byla společenská; 3. Intenzita a především vymezená povaha těchto citů vysvětlují vytvoření orgánu, jehož prostřednictvím se reakce vykonává. (88)
- IV. Předpisy, které trestní právo sankcionuje, vyjadřují nejzákladnější sociální podobnosti; odpovídá společenské solidaritě, která vyplývá z podobnosti a stejným způsobem kolísá. Povaha této solidarity. Lze tedy změřit její podíl na obecné integraci společnosti podle dělení celistvého systému právních předpisů, které reprezentuje trestní právo. (94)

KAPITOLA III SOLIDARITA NA ZÁKLADĚ DĚLBY PRÁCE ANEB ORGANICKÁ (99)

- I. Povaha restitutivní sankce implikuje: 1. že odpovídající předpisy vyjadřují přepjaté stavy společného vědomí nebo takové, které jsou mu cizí; 2. že vztahy, které determinují, spojují jednotlivce se společností pouze nepřímo. Tyto vztahy jsou pozitivní nebo negativní. (99)
- II. Negativní vztahy, jejichž typem jsou reálná práva. Negativní jsou proto, že spojují věc s osobou, nikoli osoby navzájem. Redukce osobních vztahů, které se utvářejí při užívání reálných práv nebo v důsledku deliktu či kvazideliktu na tento typ. Solidarita, kterou vyjadřují odpovídající předpisy, je negativní, nemá tedy vlastní existenci, ale je pouze prodloužením pozitivních forem společenské solidarity. (103)
- III. Pozitivní vztahy neboli vztahy spolupráce, které vyplývají z dělby práce. Jsou řízeny vymezeným systémem právních předpisů, který můžeme nazvat kooperativní právo; ověření tohoto tvrzení s přihlédnutím k jednotlivým částem kooperativního práva. Analogie mezi funkcí tohoto práva a nervovým systémem. (108)
- IV. Závěr: Dva druhy pozitivní solidarity, jedna vyplývá z podobnosti, druhá z dělby práce. Solidarita mechanická a organická. První se mění v opačném poměru k individuální osobnosti, druhá v přímém poměru k ní. První odpovídá represivní právo, druhé právo kooperativní. (113)

KAPITOLA IV JINÝ DŮKAZ PŘEDCHOZÍHO

Pokud je předchozí výsledek správný, musí mít represivní právo tím větší převahu nad právem kooperativním, čím jsou sociální podobnosti širší a dělba práce rudimentárnější a naopak. (117)

- I. Čím více jsou společnosti primitivní, tím více je mezi jednotlivci podobnosti; podobnosti fyzické; podobnosti psychické. Opačné mínění vychází ze záměny kolektivních typů (národních, krajových atd.) a typů individuálních. První z nich postupně mizí, zatímco druhých přibývá a stávají se výraznějšími. Na druhé straně se dělba práce, která byla původně nulová, stále více rozvíjí. (117)
- II. Na počátku mělo veškeré právo represivní charakter. Právo primitivních národů. Hebrejské právo. Indické právo. Vývoj kooperativního práva v Římě, v křesťanských společnostech. Dnes je původní vztah obrácený. Původní převaha represivního práva nevyplývala z hrubších mravů. (121)

KAPITOLA V

PROGRESIVNÍ PŘEVAHA ORGANICKÉ SOLIDARITY

A JEJÍ DŮSLEDKY

(128)

- I. Současná převaha kooperativního práva nad právem represivním ukazuje, že sociální vztahy, které vyplývají z dělby práce, jsou v současnosti početnější než ty, které vyplývají ze sociálních podobností. Tato převaha je výraznější, jak se přibližujeme k vyšším sociálním typům, a to proto, že není náhodná, ale vyplývá z povahy těchto typů. Nejen že jsou tyto vztahy četnější, ale jsou i silnější. Kritérium relativní síly společenských vztahů. Jeho aplikace. (128)
- II. Vztahy, které vyplývají z podobností, jsou méně silné a současně se uvolňují s postupným rozvojem sociální evoluce. Mechanická solidarita závisí na třech podmínkách: 1. relativní rozsah kolektivního a individuálního vědomí; 2. intenzita; 3. stupeň vymezení stavů kolektivního vědomí. První podmínka zůstává více konstantní, druhé dvě ustupují. Metoda, jak to dokázat podle numerických změn kriminologických typů a jejich klasifikace. (132)
- III. Postupné utlumení a vymizení velkého počtu těchto typů. (136)
- IV. Tyto ztráty nebyly kompenzovány. Teorie opačná té, kterou obhajuje Lombroso; vyvrácení. Počet silných a vymezených stavů společného vědomí tedy klesl. (141)
- V. Jiný důkaz. Zvláště silné stavy společného vědomí získávají náboženský charakter; náboženství zaujímá stále menší část společenského života. Další důkaz vyplývající z menšího počtu přísloví. Organická solidarita získává převahu. (144)

KAPITOLA VI

POKRAČUJÍCÍ PŘEVAHA ORGANICKÉ SOLIDARITY

A JEJÍ DŮSLEDKY (POKRAČOVÁNÍ)

(150)

- I. Společenské struktury odpovídající dvěma druhům solidarity; segmentární typ; jeho popis; odpovídá mechanické solidaritě. Různé formy. (150)
- II. Organizovaný typ; jeho charakteristiky; odpovídá organické solidaritě. Antagonismus těchto typů; druhý se rozvíjí pouze v míře, v jaké první ustupuje. Segmentární typ nicméně nemizí zcela. Jeho formy. (155)
- III. Analogie mezi vývojem sociálních typů a vývojem organických typů v živočišné říši. (162)

- IV. Uvedený zákon nelze zaměňovat s teorií H. Spencera o vojenských a průmyslových společnostech. Prvotní pohlčení jednotlivce společností nepochází z příliš silné vojenské centralizace, nýbrž z naprosté absence centralizace. Centralistické uspořádání začíná individualizací. Důsledek; 1. metodické pravidlo; 2. egoismus nestál na počátku vývoje lidstva. (164)

KAPITOLA VII

ORGANICKÁ SOLIDARITA A SMLUVNÍ SOLIDARITA (170)

- I. Rozlišení solidarity organické a průmyslové u Spencera. Je výlučně smluvní; nepodléhá žádné reglementaci. Nestálá povaha takové solidarity. Nedostatečnost důkazů cestou ilustrace, jak je podává H. Spencer. Rozsah společenského působení ukazuje rozsah právního aparátu, který stále narůstá. (170)
- II. Smluvní vztahy se rozvíjejí. Ověření s přihlédnutím k neorganizovaným společenským funkcím: 1. domácí právo je stále rozsáhlejší, v principu není smluvní. Omezené místo soukromé smlouvy se dále zmenšuje: manželství, adopce, zřeknutí se rodinných práv a povinností; 2. čím více místa smlouva zaujímá, tím více je reglementována, což předpokládá pozitivní působení společnosti. Nutnost reglementace. Diskuse o biologických analogiích, o které se opírá H. Spencer. (175)
- III. Ověření tohoto faktu s přihlédnutím k cerebro-spinálnímu funkcím společenského organismu (správní a vládní funkce). Administrativní a konstituční právo se stále více rozvíjí. Diskuse o faktech, na kterých H. Spencer zakládá opačný názor. Nutnost tohoto vývoje v důsledku ústupu segmentárního typu a postupu typu organizovaného. Biologické analogie popírají Spencerovu teorii. (186)
- IV. Závěr první knihy: mravní a společenský život vyvěrá z dvojího pramene; opačné obměny obou proudů. (192)

KNIHA II

PŘÍČINY A PODMÍNKY

KAPITOLA I

ROZVOJ DĚLBY PRÁCE A ROZVOJ ŠTĚSTÍ

Podle ekonomů je příčinou dělby práce naše potřeba většího štěstí, což předpokládá, že jsme šťastnější. Nic není méně jisté. (197)

- I. V každém historickém období je štěstí, které můžeme zakoušet, omezené. Kdyby dělba práce neměla jiné důvody, brzy by se zastavila, neboť by dosáhla hranice štěstí. Je pravda, že se tato hranice posunuje, jak se člověk mění. Tyto změny, předpokládáme-li, že nás činí šťastnějšími, nenastaly s tímto záměrem, neboť jsou po dlouhou dobu bolestné a bez kompenzace. (198)
- II. Vedou však k tomuto výsledku? Štěstí je stav zdraví; zdraví se zvyšuje v míře, jak se pozvedají druhy. Porovnání divocha a civilizovaného člověka. Spokojenost divocha. Nárůst sebevražd s postupem civilizace. O čem to svědčí. Významné důsledky z hlediska metody v sociologii. (204)
- III. Pochází pokrok z únavy, kterou pociťujeme u požitků, na něž jsme si zvykli? Nezaměnit rozmanitost, která je základním prvkem požitku, s novostí, která je druhotná. Patologický charakter potřeby nových věcí, pokud je přílišná. (213)

KAPITOLA II

PŘÍČINY

- I. Příčiny rozvoje dělby práce: 1. ústup segmentárního typu, totiž nárůst morální hustoty společnosti symbolizovaný nárůstem materiální hustoty; její hlavní formy; 2. nárůst objemu společnosti. (217)
- II. Teorie H. Spencera, že růst objemu působí pouze násobením individuálních rozdílů. Vyvrácení. (222)
- III. Nárůst objemu a hustoty mechanicky determinuje rozvoje dělby práce tím, že posiluje intenzitu boje o život. Potřeba stále většího množství kvalitnějších druhů zboží je důsledkem příčiny, která vyžaduje specializaci. (225)
- IV. Dělbba práce vzniká pouze v konstituovaných společnostech. Omyl těch, kteří z dělby práce a ze spolupráce dělají základní fakt společenského života. Aplikace na mezinárodní dělbu práce. Mutualismus. (233)

KAPITOLA III

SEKUNDÁRNÍ FAKTORY

Postupující neurčitost společného vědomí a její příčiny

Dělba práce může postupovat pouze tehdy, když roste individuální variabilita a ta vzrůstá, pokud společné vědomí ustupuje. Jaké jsou příčiny tohoto zjištěného ústupu? (239)

- I. Sociální prostředí se rozšiřuje a současně se kolektivní vědomí stále více vzdaluje od konkrétních věcí a stává se abstraktním (transcendence ideje Boha; racionálnější charakter práva, morálky a civilizace obecně). Důsledkem je stále větší místo pro individuální variabilitu. (242)
- II. Ústup segmentárního typu v důsledku toho, že se jednotlivci vymaňují z prostředí, v němž se narodil; zmenšuje se i síla tradice. (245)
- III. V důsledku vymizení segmentárního typu společnost obklopuje jednotlivce z menší blízkosti a může tak obsáhnout divergentní tendence. (251)
- IV. Proč nemůže společenský orgán z tohoto hlediska hrát roli segmentu. (254)

KAPITOLA IV

SEKUNDÁRNÍ FAKTORY (POKRAČOVÁNÍ)

Dědičnost

Dědičnost je překážkou dělby práce, příklady, které dokazují, že dědičnost je méně významným faktorem rozdělení funkcí. Odkud pochází? (256)

I. Dědičnost ztrácí na významu, neboť se ustavují stále významnější způsoby činnosti, které nelze předat dědičně. Důkazy: 1. Nevznikají nové druhy; 2. Dědičnost předává pouze obecné a jednoduché schopnosti, jenž jednotlivé aktivity jsou stále složitější s tím, jak se stále více specializují. Rovněž dědičný odkaz je stále méně významným faktorem našeho rozvoje, neboť je k němu nutné více přidávat. (260)

II. Dědičné odkazy jsou stále méně vymezené. Důkazy: Díky instinktu jsou nižší živočišné druhy pod vyššími a člověk je nad živočichem. Je na místě věřit, že tento vývoj postupuje i u lidského druhu. Dokazují to stálé pokroky inteligence, která je v opačném poměru k instinktu; 2. Nové druhy nevznikají, staré vymírají; 3. Galtonovy výzkumy. Nejvíce se předává průměrný typ, ten se stává stále neurčitějším v důsledku rozvoje individuálních rozdílů. (270)

KAPITOLA V

DŮSLEDKY

I. Pružnější charakter společenské dělby práce ve srovnání s fyziologickou dělbou práce. Důvodem je, že je funkce stále méně závislá na orgánu. Je to známkou nadřazenosti? (277)

II. Mechanistická teorie dělby práce implikuje, že je civilizace důsledkem nutných příčin, nikoli cílem, který sám přitahuje aktivitu. Současně se však stává i cílem, ideálem. Jakým způsobem. Není důvod k předpokladu, že tento ideál získá někdy neměnnou formu a pokrok se zastaví. Opačná teorie H. Spencera. (283)

III. Nárůst objemu a hustoty mění společnosti, ale také jednotlivce. Člověk se oddělil od organismu, důsledkem je rozvoj psychického života. Pod vlivem stejných příčin se individuální osobnost vymaňuje z kolektivní osobnosti. Tyto změny jsou závislé na společenských příčinách, proto nemůže psycho-fyziologie vysvětlit nižší formy našeho psychického života. Z velké části vysvětluje jednotlivce společnost. Význam tohoto tvrzení z hlediska metody. (290)

KNIHA III

ABNORMÁLNÍ FORMY

KAPITOLA I

ANOMICKÁ DĚLBA PRÁCE

Abnormální formy, kde dělba práce neplodí solidaritu. Nutnost je studovat. (297)

I. Abnormální případy v hospodářském životě, průmyslové krize častější s postupující dělbou práce, antagonismus práce a kapitálu. Příklad se ztrácející se jednotou vědy úměrnou specializací vědecké práce. (298)

II. Teorie, podle níž jsou tyto důsledky inherentní dělbě práce. Podle Comta protilek spočívá ve velkém posílení orgánu vlády a ve vytvoření filozofie věd. Neschopnost vládního orgánu řídit do detailu hospodářský život; – o filozofii věd a zajištění jednoty vědy. (300)

III. Pokud jednotlivé funkce spolu nespolupracují, je to tím, že nejsou řízeny vztahy mezi nimi; dělba práce je anomická. Nutnost reglementace. Jak za normálních okolností vyplývá z dělby práce. V uváděných příkladech chybí. Tato anomie pochází z toho, že solidární orgány nejsou v dostatečně účinném nebo dlouhodobém kontaktu. Tento kontakt je normální stav. Dělba práce tedy, pokud je normální, neomezuje jedince na jeden úkol a nebrání mu překračovat jeho meze. (306)

KAPITOLA II

NÁTLOKOVÁ DĚLBA PRÁCE

(314)

I. Třídní boj. Jeho příčinou je to, že jedinec nežije v souladu se svou funkcí, poněvadž ta je mu vnucena pod nátlakem. Tento nátlak je dán jakoukoli formou nerovnosti ve vnějších podmínkách boje. Je pravda, že neexistuje společnost, kde by se takové nerovnosti nevyskytovaly, ale je jich stále méně. Nahrazení mechanické solidarity organickou solidaritou nevyhnutelně vede k poklesu jejich počtu.

(314)

II. Další důvod, proč je nutný vývoj k rovnosti. Smluvní solidarita se stává stále důležitějším činitelem společenského konsenzu. Smlouva je skutečně závazná jen tehdy, jsou-li směřované hodnoty naprosto rovnocenné, a aby tomu tak bylo, musí pro směnitel platit rovné vnější podmínky. Důvody, proč se nespravedlnosti tohoto typu stávají s převahou organické solidarity ještě méně ospravedlnitelné. Smluvní právo a smluvní morálka se stávají v tomto bodě stále náročnější.

Skutečná nezávislost jedince tedy nevyplývá z odstranění vši reglementace, ale je plodem určitých řídicích zásahů, protože rovnost není automatická. Taková snaha o spravedlnost je nevyhnutelným úkolem nejrozvinutějších společností, které se mohou udržet, pouze splní-li tuto podmínku

(320)

KAPITOLA III

JINÁ ABNORMÁLNÍ FORMA

Případ, kdy dělba práce neplodí solidaritu, protože funkční aktivita všech pracovníků je nedostatečná. Jak organická solidarita roste s funkční aktivitou svých orgánů, tedy celé společnosti. Funkční aktivita pak roste zároveň s dělbou práce, je-li normální. Druhotný důvod, proč dělba práce plodí solidaritu.

(326)

ZÁVĚR

(331)

I. Řešení praktického problému postaveného na začátku. Zákonitost, která nás nutí naplňovat rysy kolektivního typu, má za cíl zajišťovat společenskou soudržnost. Na druhé straně je morální povahy a svou funkci může plnit pouze proto, že má morální charakter. Zákonitost nutící nás se specializovat má stejnou funkci – tedy má i morální hodnotu.

Jiný způsob, jak doložit toto tvrzení. Domněnka o zásadní povaze morálnosti vyvozená z předchozí klasifikace. Morálka je soubor podmínek společenské solidarity. Dělba práce vykazuje tuto vlastnost.

(331)

II. Dělbá práce nezmenšuje individualitu osobnosti jednotlivce:
1. Proč by mělo být lidské přirozenosti bližší vyvíjet se povr-
chově než do hloubky? 2. Individualita osobnosti se dokonce
rozvíjí pouze pod vlivem podmínek, které jsou nutné pro
dělbu práce.

Ideál lidského sbratření lze uskutečňovat pouze tehdy, bude-li
se současně rozvíjet dělba práce. Ta je tedy spojena s celým
naším mravním životem. (336)

III. Dělbá práce ovšem plodí solidaritu pouze tehdy, dává-li záro-
veň vzniknout určitému právu a určité morálce. Jak se eko-
nomové v tomto ohledu mýlí. Charakter takové morálky – je
více lidská, méně transcendentní. Více spravedlnosti. Úvahy
o současné krizi morálky. (339)

POZNÁMKY

(343)

Émile DURKHEIM

SPOLČENSKÁ DĚLBA PRÁCE

Σ λανδουακκόο originalu

DE LA DIVISION DU TRAVAIL SOCIAL

vydaného nakladatelstvem Presses Universitaires de France

108, Boulevard Saint-Germain, Paris v osmém vydání v roce 1967

přeložil Pavla Doláková

Odpovědná redaktorka Kateřina Zouhalá

Obálka Zdeněk Grunt

V roce 2004 vydáno jako svou 161. publikaci

Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK)

Vendurova 17, 014 00 Bno

tel. č. 252 213 862

e-mail: cdk@cdkbrno.cz, www.cdk.cz

Tisk Reprocentrum Blansko

ISBN 80-7325-041-1

Kompletní přehled publikací CDK a internetové knihkupectví
a 12% slevou najdete na adrese: <http://www.cdk.cz>